

Фр.Шатле, О.Дюамел, Е.Пизие.
История на политическите идеи. ЛиК, 1998.

Франкфуртската школа: науката като идеология

След 30-те години известен брой немски философи, които са емигрирали в момента на установяването на нацизма - събрани в школа, наречена франкфуртска, силно повлияни от мисълта на Хегел и от марксизма, поставят под въпрос модерния стремеж да се рационализира общественият живот в рамките на държавата и нейните институции - с енергия и задълбоченост, които никога не са се опровергали и оказват въздействията си и досега. Георг Лукач (1885-1971) в *История и Класово съзнание* (1923) и Карл Корш (1886-1961) вече се бяха разграничили по отношение на догматичната употреба, която ленинизмът беше създал на научната рационалност и на диалектичното отрицание - второто стигащо до разрыв в *Марксизъм и философия* (1923).

Франкфуртската школа е наименувана несполучливо. В действителност тя не образува доктринално тяло: „критическата теория“, която развива, се движи на множество нива, среща според авторите различни форми и в този смисъл, вярна на Маркс, отказва да отдели философското изследване от политическите залози, върху които тя се прилага. Оттук тя не само стига до несходни заключения, но и е еволюирала о зависимост от историческите ситуации.

Все пак това, което позволява да се разглеждат заедно толкова различни мислители като **Макс Хоркхаймер** (1895-1973), **Херберт Маркузе** (1898-1979), **Теодор Адорно** (1903-1969) и **Юрген Хабермас** (1929), за да цитираме само най-видните, е тройното желание:

- да не се отделя теорията от практиката и от историята и следователно за основна тема на размисъл да се вземе тоталитаризмът на сегашните общества, под каквато и форма да се упражнява той;

- да се питат постоянно за отношенията, съществуващи между все по-голямото влияние на разума (този на философите, но също този на природните и социалните науки) върху мисълта, идеологията и управленските техники, и все по-важните ограничения, наложени днес на индивидуалните и колективните свободи, и за отстъплението, което търпи надеждата за едно всеобщо освобождение на човечеството. надежда, от която се беше захранил класическият рационализъм;¹

- да се отхвърлят твърдо рецидивите на ирационални изкушения, да се поддържа изискването за истина като неотделимо от изискването за свобода и да се възобновява непрестанно диалектичното отрицание, за да се придаде на разума неговата освободителна сила.

Оттук следва, че за тези мислители това, което тук нарекохме държава-учен, и нейните практики съставляват обектът *par excellence* на критиката. Това е така например за Херберт Маркузе - *Едноизмерният човек* (1965), и за Юрген Хабермас в *Техниката и науката като идеология* (1964). Първият констатира, че гледната точка, определена от Макс Вебер за едно рационално общество, в което учените ще изучават средствата, а политиците в зависимост от един етичен размисъл - целите, отсега нататък е отпаднала (ако някога е била

създадена). Техническият разум, който класира, изчислява и организира, би се приложил към единствената естествена материя: процесът на господство над природата включва неизбежно и процес на господство над хората от други хора и отчуждение на едните от другите. Самият проект на науката, такъв какъвто е определен от Декарт, задава концепция за социалния живот, в който „се смесват рационалната и социалната йерархия“.

Отгук Х. Маркузе, вече не отричащ утопичното измерение, вижда възможността за друг научен проект, който би запазил търсенето на яснота, но би изключил перспективата за господство и разрушение. *В Ерос и цивилизация* (1955) са развити аналогични теми, този път по повод на познаващия субект, който би престанал да се мисли като йерархизирано тяло, но би приел да се изживява и да действа като еротизирано тяло.

Юрген Хабермас, питайки се за реалистичното значение на така откритите перспективи (културна революция, нежна технология?), отбелязва, че появата на техническата рационалност трябва да бъде разбрана, *изхождайки* от отслабването на класическия разум. Тя организираше господството и се обвързваше с определянето на легитимни цели. Нейното „затъмнение“ - нека си послужим с израза на Макс Хоркхаймер - отговаря на един приоритет на икономическия ред, налагаш авторитарна намеса на държавата и използването на науката като производителна сила. Политическото господство укрепва и замества единственото техническо и административно управление с търсенето на цели. Самите либерални демокрации се организират според плебисцитния модел, а режимите, наречени социалистически, упражняват пълна унификация на социалния живот, премахват всякаква разлика между *публично* и *частно*. Идеологията на науката и техниката в двата случая и с различни средства стига до отстраняването на всякаква критична възможност. Стига и до отхвърлянето - в името на *слабата* диалектика: дългосрочно / краткосрочно - на самата освободителна сила, носеща в себе си диалектичната мисъл.

Допълвайки (оспорването на държавата-учен, което - с различни перспективи - правеше „класикът“ Лео Строс, от една страна, и „марксистът“ Ернст Блох, от друга, мислителите от франкфуртската школа откриват пътя за поставяне под въпрос на държавата като задължителна форма на социалното битие и за критика на разума като отчуждаваща тотализация.

При все това Юрген Хабермас отказва да се отчайва от една практическа рационалност, която той разграничава от техническата рационалност. Езикът, комуникационната дейност позволяват да се търсят условията за политическата активност. Когато човекът взема думата и се стреми към истината, той предполага „идеално“ възможността за разумна аргументация, т. е. която може да стане универсална. Той изпреварва възможността за *консенсус*, при липсата на който неговият дискурс вече не би имал *смисъл*. Принципът на рационалния диалог остава единственият легитимен принцип за произвеждане на юридически и етически норми. В крайна сметка този облог за разума обосновава неговата теория за демокрацията: както добре отбелязва Ж.-М. Фери, Хабермас разграничава либерализъм и демокрация: „Демокрацията не е нито запазването на частните свободи, нито установяването на механизми за компромис на базата на формални принципи, нито поддържането на равновесие на властите; демокрацията е политическата държава, управлявана от законност, чийто принцип се състои в *дискурсивното формиране на волята*“.